

NODAR HANI (Akseki-Bozkır)

Yekta DEMİRALP*

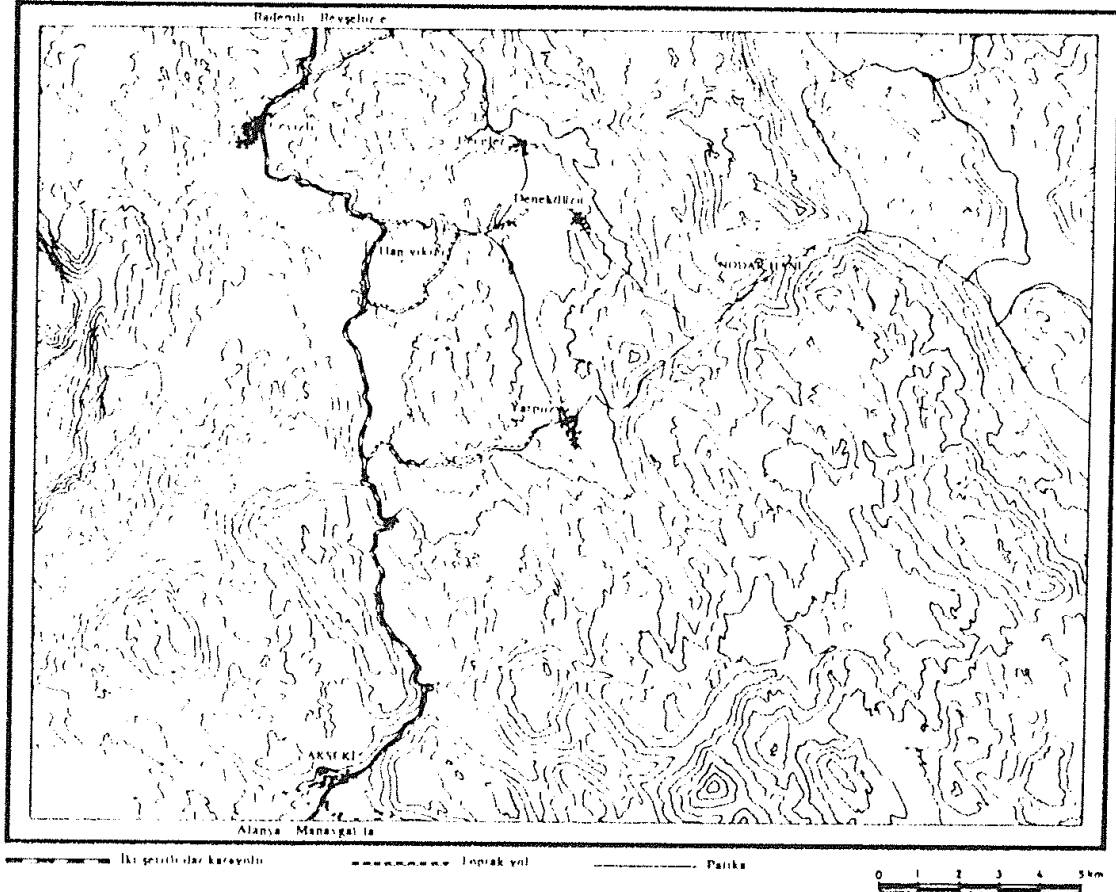
Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde, Anadolu toprakları üzerindeki ticari faaliyetlerin gelişmesi ve devam etmesinde , kervanyolları üzerine , belirli aralıklarla inşa edilmiş hanların büyük katkısı olmuştur. Kervanyolları ve hanlarla ilgili araştırmalar oldukça azdır¹. Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti'nin ticaret hayatında önemli bir yer alan kervanyolları ve bu kervanyolları üzerinde inşa edilmiş hanların bir kısmı çok az tanınmakta veya hiç bilinmemektedir.

1991 yılındaki bir araştırma gezisinde, konaklama amacıyla bulunduğumuz Akseki'de Nodar Hanı'nın varlığını tesadüfen öğrendik. Han, Akseki'yi Bozkır üzerinden Konya'ya bağlayan karayolunun yaklaşık 35. kilometresinde, Alacabel Mevkii'ndedir. Oldukça derin bir vadi içindedir (Harita-1). Bugünkü karayolu, vadinin kuzey yamacında, vadi tabanından 100 m. kadar yukarıdadır. Vadinin kuzey yamacı hayli meyilli ve ormanlıktır. Bu nedenle han, karayolundan görülememektedir.

*.E.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi.

1. Kervanyolları ve hanları konu alan belli başlı yayınlar şunlardır: O. Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Belleten*, X/37-40, 1946, s. 471-496; K. Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts*, Teil I-II, Berlin, 1961 (Bu yayına, K. Erdmann'ın eşi Hanna Erdmann tarafından yayına hazırlanmış, şekilleri ve süsleme ile ilgili bölümü Gerd Schneider'e ait bir üçüncü cilt eklenmiştir. Berlin, 1976.) ; F. Akozan, "Türk Han ve Kervansarayları", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, 1963, s. 133-167; M. K. Özergin, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *Tarih Dergisi*, XV/ 20, Mart 1965, s.141-170; İ. İter, *Tarihi Türk Hanları*, Ankara, 1969; C. Güran, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, İstanbul, 1976 ve Usha M. Luther, *Historical Route Network of Anatolia (Istanbul-Izmir-Konya) 1550's to 1850's: A Methodological Study*, Ankara, 1989 gibi. T. Özgüç-M. Akok , " Alayhan, Öresunhan ve Hızırilyas Köşkü, İki Selçuklu Kervansarayı ve Bir Köşkü", *Belleten*, XXI, 1957, s. 139-148; T. Özgüç-M. Akok, "Üç Selçuklu Abidesi; Dolay Han, Kesikköprü Kervansarayı ve Han Camii", *Belleten*, XXII, 1958, s. 251-259; R.H. Ünal, "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", *A.Ü. Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Prof. A. L. Gabriel Özel Sayısı, Ankara, 1978, s. 453-483; R.H. Ünal, "Doğu Anadolu'da Bilinmeyen Üç Selçuklu Hanı", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, II, 1983, s. 106-118; R.H. Ünal, "Osmanlı Öncesi Dönemden Yayınlanmamış Üç Menzil Hanı", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, V, 1990, s. 181-191; G. Güreşsever, "Urfa'da İki Kervansaray", *MTRE Bülteni*, III/ 9-10, Nisan 1977, s. 12-27 ise birden fazla han tanıtımını içeren yayınlardan bazılarıdır. M.K. Özergin, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1959 ve G. Güreşsever, *Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1974 ise yayınlanmamış olmalarına rağmen hanlarla ilgili en kapsamlı çalışmalardır.

Han'a vadinin 7 km. güneybatısındaki Yarpuz Köyü'nden, vadi tabanını izleyerek ulaşmak daha kolaydır (Harita-1).

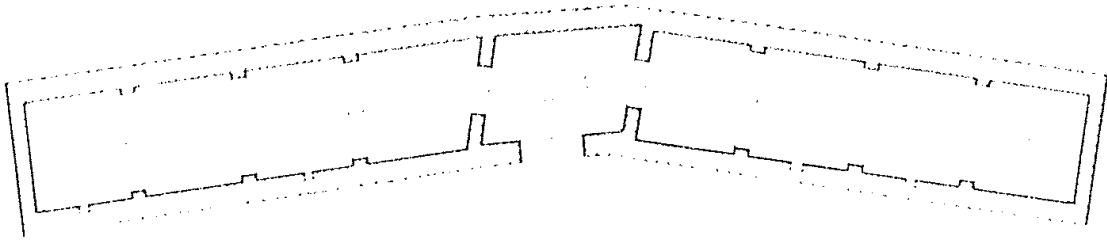
Harita 1- Nodar Hanı ve çevresi

Yapı, kuzeyindeki yamaca yaslanmaktadır. Doğu batı doğrultusunda inşa edilmiş, yaklaşık 50 m. uzunluğunda avlusuz bir handır. Yaslandığı yamacın şekline uydurularak inşa edilmiş olan uzun dikdörtgen şekilli yapı, başaşağı edilmiş bir "V" harfini anımsatmaktadır (Resim-1)(Şekil-1).

Yapı, oldukça harap durumdadır. Kuzey duvarının tamamı, diğer duvarların da büyük bölümü toprak ve molozla örtülmüştür. Üst örtünün önemli bir bölümünün, yeni yolun yapımı sırasında yuvarlanan taşlarla yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Hanın girişi, güney cephesinin ortasındadır (Resim-2).Sivri kemerli geniş bir açıklık şeklindeki bu girişin hemen önünde bir moloz yığını görülmektedir. Bu yükselti, burada bir ön mekan olabileceğini düşündürüyorsa da, güney cephesi üzerinde herhangi bir duvar izine

rastlanmamaktadır². Sivri kemerli giriş açıklığından, yaklaşık paralel kenar dörtgen planlı bir mekana girilmektedir (Resim-3). Doğu batı doğrultusunda sivri kemerli bir tonozla kapatılmış bu mekanın tonozunda, kare şekilli bir havalandırma ve aydınlık deliği vardır. Dağılım mekanı diyebileceğimiz bu bölümün doğu ve batı duvarlarındaki sivri kemerli birer geniş açıklıkla hanın ahır bölümlerine geçilmektedir (Şekil-1).

Şek.1 - Nodar Hanı (Akseki-Bozkır). Plân.

Dağılım mekanının doğusundaki ahır, dikdörtgen planlıdır. Üzeri doğu batı yönlü sivri kemerli bir tonozla kapatılmıştır (Resim-4,5). Tonoz, iki yanda da pilasterler üzerine oturan, kabayonu taşla inşa edilmiş üç adet sivri destek kemeri ile desteklenmiştir. Ahırın zemininin, yaklaşık tonoz başlangıcı hizasına kadar yükseldiği görülmektedir. Destek kemerleri ile dört bölüme ayrılan doğu ahırının ortadaki iki bölümünün güney duvarlarında, zemin seviyesinde, nişe benzeyen birer girinti bulunmaktadır (Resim-6). Bugün, dıştaki toprak seviyesinden aşağıda kalmalarına rağmen bu unsurların birer mazgal pencere olabileceklerini düşünmekteyim. Zira, bu girintilerin dip kısmında bir duvar örgüsüne rastlanmamakta, girintinin duvar kalınlığında devam ettiği izlenimi edinilmektedir. Dağılım mekanından itibaren ikinci bölümün tonozunda, kare şekilli bir havalandırma ve aydınlatma açıklığı bulunmaktadır. Son bölümün tonozunun büyük bir kesiminin göçtüğü görülmektedir.

Giriş mekanının batısında yer alan ve sivri kemerli bir açıklıktan geçilerek girilen batı ahırının doğudaki son birimi, dik açılı bir yamuk

²
2.Moloz ve toprak dolgunun hanın güney cephesini de büyük ölçüde kapatması, söz konusu izleri gizlemiş olabilir. Bu nedenle, bu kesimde bir sondaj yapmadan kesin birşey söylemek doğru olmayacaktır.

şeklindedir. Batıdaki ahır da, doğu batı yönlü sivri kemerli bir tonozla örtülmüştür. Tonoz, pilasterler üzerine oturan, kabayonu taşla inşa edilmiş, sivri üç destek kemeri ile desteklenmiştir (Resim-7). Destek kemeri ile dört bölüme ayrılmış olan batı ahırının girişten itibaren bir, üç ve dördüncü bölümlerinin tonozları kısmen göçmüştür. İki ve dördüncü bölümlerin güney duvarlarında, doğudaki ahırda olduğu gibi, mazgal pencereye benzer birer girinti vardır. Tonozun, günümüze sağlam ulaşabilen kesimlerinde havalandırma ve aydınlatma deliği yoktur. Ancak, bu unsurların tonozun yıkılan kesimlerinde olabileceği akla gelmektedir.

Nodar Hanı'nın plan şeması sık rastlanan bir örnek değildir. Aynı plan şemasına sahip bir başka han bilmiyoruz. Ancak, enine dikdörtgen planlı, girişleri uzun kenarlardan biri ortasına yerleştirilmiş hanlar mevcuttur. Alanya-Antalya kervanyolu üzerindeki **Şarapza Hanı** (1237-1246)³ ve Söke-Milas karayolu üzerinde, Bafa Gölü'nün güney kıyısına inşa edilen ve XIV-XV. yüzyıllara tarihleyebileceğimiz **Bafa Hanı**, plan şemaları ve girişlerinin konumları bakımından Nodar Hanı'na benzer örnekler olarak karşımıza çıkarlar. Ancak, bu iki örnekte de Nodar Hanı'nda gördüğümüz dağılım mekânı mevcut değildir. Şarapza Hanı'nın doğusunda bir de mescidi bulunmaktadır. **Çardak Mihal Bey Hanı** (1462-64)⁴, Edirne **Ayşe Kadın (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa) Kervansarayı** (1609)⁵ ve **Vezirhan'daki Vezir Hanı** (1660)⁶ da enine planları ve girişlerinin konumları ile Nodar Hanı'nın yakın örnekleridirler. Edirne'deki **Ayşe Kadın Kervansarayı** ve **Vezirhan'daki Vezir Hanı** dağılım mekanları ile Nodar Hanı'na daha yakındırlar.

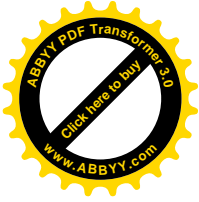
Hanın inşa kitabesi yoktur. Bu nedenle yapının inşa tarihi hakkında kesin bir öneride bulunmak veya plan şemasına ve Anadolu'daki benzer örneklerine dayanarak tarihlemek oldukça zordur. Ancak, Han'ın Selçuklu dönemi kervanyolları üzerinde yer almaması ve inşa özellikleri nedeniyle Anadolu Selçukluları dönemine

3. Plan ve bilgi için bkz. K. Erdmann, *a.g.e.*, Teil I, s. 171-173, Tafel XXVIII; A. Demir, "Anadolu Selçuklu Hanları: Şarapza Han", *İlgi*, 50, 1987, s. 24-28.

4. Plan ve bilgi için bkz. E.H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)*, c.III, İstanbul, 1973, s. 192-193, Res.328.

5. Plan ve bilgi için bkz. O. Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul, 1949, s. 134; C. Güran, *a.g.e.*, s. 203; Z. Nayır, *Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690)*, İstanbul, 1975, s. 206-209, Şek. 150.

6. Plan ve bilgi için bkz. O. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986, s. 256-257; M. Sözen ve diğerleri, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975, s. 281; Z. Nayır, *a.g.e.*, s. 221-222, Şek. 162.

tarihlenemeyeceği kesindir. Plan şemaları açısından Nodar Hanı'na en yakın örnekler olarak görünen Edirne Ayşe Kadın Kervansarayı ve Vezirhan'daki Vezir Hanı XVII. yüzyıla tarihlenmektedir. Nodar Hanı'nın da XVII. yüzyıla tarihlenmesi mümkün görünmektedir. Nitekim, handaki kemerlerin tümünün sivri oluşu da yapının , Batılılaşma Dönemi olarak adlandırılan XVIII ve XIX. yüzyıllardan önceki bir tarihe tarihlenebileceğini göstermektedir. Ancak, inşaatın pek kaliteli olmayışı ve 20-25 km uzaklıkta, Bademli Köyü'ndeki bir diğer tek sahnalı hanın H.1212 (1797-98) tarihini taşıması bu konuda bazı tereddütlerin doğmasına neden olmaktadır⁷. Usha M. Luther'ın, 1550-1850 tarihleri arasında Batı Anadolu'daki kervanyollarını inceleyen araştırmasında, Bademli'deki hanın, Alanya'yı Beyşehir'e bağlayan kervanyolu üzerinde yer aldığını görüyoruz⁸. Anadolu Selçuklu dönemi kervanyolları arasında adı geçmeyen bu güzergâh, büyük olasılıkla Osmanlı döneminde açılmış, fazla işlek olmayan bir güzergâhtır⁹. Daha çok yerleşim merkezleri arasında gidip gelen yolcuların kullandığını düşünebileceğimiz bu güzergâh üzerindeki Bademli Hanı'nın inşa tarihini de gözönüne alarak, Nodar Hanı'nın XVII-XVIII. yüzyıllarda inşa edilmiş olabileceğini söylemek mümkün görünmektedir.

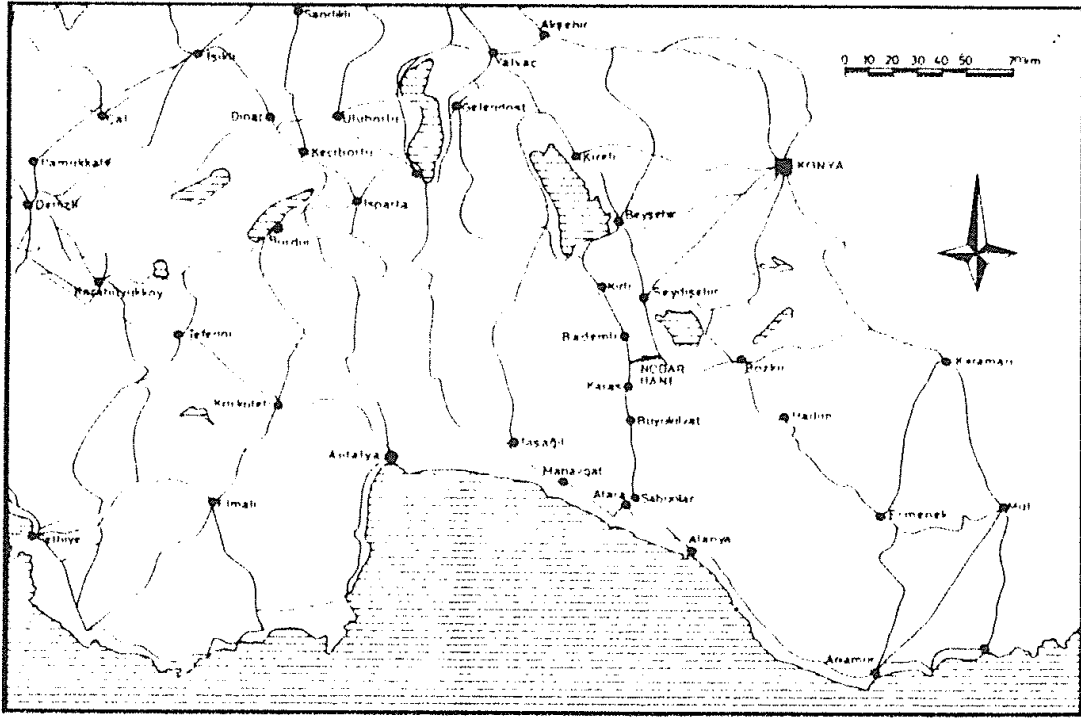
Hanın üzerinde yer aldığı kervanyolu da bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.Yapı, Toros Dağları'nın aşırı engebeli bir kesiminde yer almaktadır. Bu nedenle, üzerinde yer aldığı kervanyolunun yaz kış açık, işlek bir yol olduğunu söylemek oldukça güçtür. Akseki-Bozkır yolu üzerinde yer alan bu hanın, bu iki merkez arasında gidip gelen yolculara hizmet üzere inşa edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür¹⁰. Ancak, Usha M. Luther, biri Alanya , diğeri Anamur'dan hareket eden ve kuzeye doğru devam eden iki kervanyolu işaretlemektedir (Harita-2). Alanya'dan hareket eden yol Sabunlar , Erenkaya, Büyükilvat, Koras, Bademli, Kirli güzergâhını izleyerek Beyşehir'e; Anamur'dan hareket eden yol ise, Aşağı Kuran,Kozancı, Çavuş, Ermenek,Kişle, Taşkent, Hadim, Bozkır ve Suğla Gölü'nün güneyinden Seydişehir'e ulaşarak kuzeye ve kuzeydoğuya devam etmektedir. Görülüyor ki Nodar Hanı, Alanya'dan hareket eden ve

7.Varlığını Akseki'deki bazı yaşlı kişilerden öğrendiğimiz Bademli Köyü'ndeki han, derinlemesine dikdörtgen planlı ve tek sahnalı bir yapıdır. Hanın giriş cephesinde yer alan kitabeden H.1212 (1797-98) tarihinde inşa ettirildiği öğrenilmektedir.

8.Bilgi için bkz. Usha M. Luther, *a.g.e.*,Map no. 7.

9.Anadolu Selçukluları döneminin kervanyolları ve hanları hakkında bilgi için bkz. M.K.Özergin, *a.g.e.*.

10.Akseki'de bazı yaşlılar, XX. yüzyıl başlarında, Bozkır'a gidip gelirken bu handa gecelediklerini söylemektedirler.

Harita 2- Antalya çevresindeki kervanyolları (Usha M. Luther'den)

Beyşehir'e ulaşan kervanyolu ile, Anamur'dan hareket eden, Bozkır'dan ve Suğla Gölü'nün güneyinden geçen kervanyolunun tam arasında kalmaktadır. Nodar Hanı, iki kervanyolunu, Suğla Gölü'nün güneyinde birbirine bağlayan güzergâh üzerinde yer almaktadır.

Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar dönemindeki ticaret hayatı ve kervanyolları üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılabilmesi için, öncelikle bu kervanyolları üzerinde inşa edilmiş tüm hanların saptanması ve tanıtılması gerekmektedir. Ancak, bu yapıların bir çoğunun günümüze ulaşmadıkları da bir gerçektir. Bilinmeyen hanların saptanması çalışmalarında, son yıllarda denenen yöntemlerden biri de "han" lı yer adlarından hareket etmektedir. Vezirhan, Kadınhan, Kırıkhan vb. gibi, bünyesinde "han" sözcüğü içeren yörelerde, bugün mevcut olmasa dahi, vaktiyle bir "han"ın var olduğu düşünülmüştür. Bu yörelerde yapılan kısa bir soruşturma, bünyelerinde han sözcüğü içeren yerleşim birimlerinin, yaklaşık yüzde yirmisinde, bir han örenine veya temellerine rastlanılmıştır. Tarihi kaynaklardan saptanacak menzil hanları ile de desteklenmesi gereken bu çalışmalar uzun yıllar ve büyük çaba gerektirmektedir ve ancak bir ekip tarafından yürütülebilecek boyutlardadır.